

SIVISTYSVALIOKUNNAN MIETINTÖ 4/2011 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Kotimaisten kielten kesuksesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 1 päivänä marraskuuta 2011 lähettänyt sivistysvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi Kotimaisten kielten kesuksesta (HE 97/2011 vp).

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- hallitusneuvos Eerikki Nurmi, opetus- ja kulttuuriministeriö
- puheenjohtaja Klemetti Näkkäläjärvi ja saamen kieliturvasihteerin Siiri Jomppanen, Saamelaiskäräjät
- folktingssekreterare, Folktingetin pääsihteeri Markus Österlund, Svenska Finlands folkting
- johtaja, professori Pirkko Nuolijärvi ja osastonjohtaja Nina Martola, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus
- pääsihteeri Hannele Syrjä ja romaniasiain neuvottelukunnan jäsen, tutkija Henry Hedman, romaniasiain neuvottelukunta RONK

- tiedeasiantuntija Kustaa Multamäki, Suomen Akatemia
- professori, johtaja Jyrki Kalliokoski, Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugri-laisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos
- professori Anne Pitkänen-Huhta, Jyväskylän yliopisto
- vararehtori Olli Silvén, Oulun yliopisto
- ordförande Håkan Westerholm, IT-koordinator Johan Hedgrén ja Karin Hoyer, Finlandssvenska teckenspråkiga rf
- toiminnanjohtaja Markku Jokinen ja viittomakieliyksikön päällikkö Pirkko Selin-Grönlund, Kuurojen Liitto ry
- dosentti Tiina Onikki-Rantajääskö, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- puheenjohtaja Minna Harmanen, Äidinkielen opettajain liitto ry.

Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet

- Opetushallitus
- Yleisradio Oy
- Oulun yliopiston Giellagas-instituutti

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan uudistettavaksi kokonaisuudessaan Kotimaisten kielten tutkimuskeskusta koskeva laki säätämällä uusi laki Kotimaisten kielten kesuksesta. Ehdotetulla lailla tarkennettaisiin keskuksen tehtäviä, jotta vältettäisiin

päällekkäiset tehtävät yliopistojen tutkimustoiminnan kanssa.

Lailla korostettaisiin keskuksen asemaa kielen ja kielenhuollon asiantuntijaviranomaisena. Keskus toimisi edelleen opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastona. Laki on tar-

koitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2012.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Yleisperustelut

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisenä ja tarkoituksenmukaisena. Valiokunta puoltaa lakiehdotuksen hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

Hallituksen esityksellä selkeytetään ja täsmennetään työnjakoa yliopistojen ja Kotimaisten kielten keskuksen (myöh. Kotus) välillä niin, että tutkimus siirtyy pääsääntöisesti yliopistoihin ja kielenhuoltotyö pysyy Kotuksessa. Keskuksen ydintoimintaa vahvistetaan suomen ja ruotsin kielen kielenhuollossa ja sanakirjatyössä sekä niihin liittyvässä tutkimuksessa. Keskuksessa säilyy ruotsinkielisille toiminnoille oma yksikkö.

Kielenhuolto liittyy läheisesti kansalaisten kielellisten oikeuksien toteuttamiseen. Sen vuoksi Kotuksella on tärkeä asema kielen ja kielenhuollon asiantuntijaviranomaisena. Valiokunta korostaa, ettei lainsäädännön uudistamisella ole tarkoitus muuttaa sitä perusasiaa, että kotimaisten kielten tutkimus on edelleen yliopistojen vastuulla.

Yliopistoihin siirretään ne tutkimustehtävät, jotka ovat eniten perustutkimuksen luonteisia. Tämä tarkoittaa suomen kielen perustutkimuspainotteisten tehtävien siirtämistä Helsingin yliopistoon ja suomalais-ugrialaisten kielten tutkimuksen tehtävien siirtoa Helsingin yliopistoon sekä Turun yliopistoon. Samanaikaisesti valtioneuvoston yleisistunnon päätöksellä siirrettäisiin keskuksen hallinnoima suomalais-ugrilainen kirjastokokoelma Helsingin yliopiston kirjaston keskustakampukselle Helsingin yliopiston omistukseen.

Kotuksen keskeiset tehtävät, kuten julkinen kielenkäyttö, nykykielen kehitys, kielen vaihtelu, kielellinen vuorovaikutus ja kielioppi, ovat kotimaisten kielten opetukselle erittäin tärkeitä ja

antavat helposti sovellettavaa tietoa mm. maamme äidinkielen opetuksen tarpeisiin. Tutkimus tukee kielenhuoltotyötä ja kielellistä tietoisuutta. Kotuksen asiakkaita ovat kaikki kansalaiset ja erityisesti kielen ammattilaiset.

Pienen kielen maana suomen kielen kehittämistä, tutkimusta ja huoltoa eivät turvaa muut kuin suomalaiset. Valiokunta painottaa, että riippumatta organisatorisista järjestelyistä on ensisijaisen tärkeää huolehtia, että suomen ja ruotsin kieltä riittävästi tutkitaan, huolletaan ja kehitetään ja että näihin toimintoihin panostetaan riittävästi voimavaroja. Kieli on niin oleellinen kansallisen identiteetin ja kulttuurin perusta, että valtion tehtävä on kaikin mahdollisin keinoin huolehtia sen elinvoimaisuudesta. (*Valiokunnan lausumaehdotus 1*).

Esityksellä ei hallituksen esityksen mukaan ole välittömiä vaikutuksia valtion talouteen, koska siirrettävät toiminnot rahoitetaan jatkossakin julkisista varoista. Siirtyväksi tarkoitettujen 11 viran tai tehtävän palkkauskulut ilman sivukuluja on hallituksen esityksen perusteluissa arvioitu tällä hetkellä noin 392 500 euroksi.

Vähemmistökielet

Kotuksella on ollut tärkeä rooli äidinkielen opetuksen lisäksi myös saamen, romanin sekä suomen ja ruotsin viittomakielten alueella. Nykyisin vähäiset saamen, romanin ja viittomakielen kielenhuolto- ja tutkimusvoimavarat sijoittuvat kuitenkin hajanaisesti eri organisaatioihin. Vähemmistökielten tutkimusta voidaan vahvistaa kokoamalla vähäisiä voimavaroja yhteen.

Saamen kieli. Oulun yliopiston Giellagas-instituuttiin siirrettävät saamen kielten tutkijan toimet tukevat instituutin valtakunnallista tehtävää erityisesti tutkimuksen osalta. Kielenhuolto sijoittuu luontevasti osaksi Giellagas-instituutin

yhteiskunnallista palvelutehtävää. Oulun yliopisto tarjoaa siirtyville tutkijoille tutkimusta ja kielenhuoltoa tukevan taustayhteisön, korkeatasoiset kirjastopalvelut ja monipuoliset mahdollisuudet kehittää omaa osaamistaan. Opetus- ja kulttuuriministeriössä on työryhmä ja ohjausryhmä saamen kielen elvyttämisohjelman laatimiseksi. Niiden toimikausi päättyy 31.12.2011. Elvytysohjelma tulee sisältämään myös ehdotuksia, jotka koskevat saamen kielten tutkimusta ja kielenhuoltoa.

Viittomakieli. Opetus- ja kulttuuriministeriö on antanut Jyväskylän yliopiston Viittomakielen keskukselle valtakunnallisen erityistehtävän, jonka mukaan sen päätehtävänä on toteuttaa ja kehittää sekä koordinoida yhteistyössä alan muiden toimijoiden kanssa suomalaista viittomakieltä koskevaa ylintä tutkimusta ja koulutusta. Jyväskylän yliopiston vastuulla on viittomakielinen luokanopettajakoulutus, ja Jyväskylän yliopiston Viittomakielen keskus koordinoi myös suomalaista viittomakieltä koskevaa tutkimusta ja koulutusta.

Hallituksen esityksen mukaan tässä yhteydessä siirrettäisiin Kuurojen Liittoon yksi työsopimussuhteinen tutkija, jonka päätyönä on viittomakielen sanakirjan päätoimittajuus ja muita viittomakielen tehtäviä. Toimipaikka on jo nykyisinkin ollut Kuurojen Liitossa. Kuurojen Liitto on tehnyt tehtävää ja henkilön siirtoa sekä rahoitusta koskevan aiesopimuksen opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa. Huomattava myös on, että Kuurojen Liittoon on jo nykyisin keskittynyt kielen sanakirjatyö, jota toimintaa myös Raha-automaattiyhdistys tukee. Tehtävän antaminen Kuurojen Liitolle ministeriön rahoittamana säilyttää siten toimintaa koskevan nykytilanteen, ja sanakirjatyöhön osoitetut voimavarat säilyisivät keskitettynä.

Tehtävän ja sen valtion rahoituksen siirtäminen Kuurojen Liittoon kokoa nykytilannetta paremmin viittomakieltä koskevia tutkimusresursseja ja edistää siten tutkimustoimintaa. Valiokunta kannattaa tätä järjestelyä, mutta ehdottaa lausumaa, jonka mukaan tulee seurata, onko tehtävä ratkaisu tarkoituksenmukainen viittomakie-

len kehittämisen kokonaisuuden kannalta. Tarvittaessa tulee uudelleen harkita toimintojen siirtämistä Jyväskylän yliopistoon. (*Valiokunnan lausumamehdotus 2*).

Romanikieli. Uhanalaisen Suomen romanikielen tutkimukseen ja huoltoon liittyy suuria haasteita. Se on Unescon kuolevien kielten luettelossa ja tarvitsee tukitoimia säilyäkseen. Uudistuksella on tarkoitus vahvistaa romanikielen asemaa ja mahdollistaa kielentutkimuksen ohella yliopistotasaisen romanikielen opetuksen kehittäminen. Sen vuoksi romanikielen toiminnot siirretään Helsingin yliopistoon, jossa jo nykyisinkin on romanikielen tutkimusta ja opetusta. Pätevien romanikielen opettajien puute on ollut yksi keskeisistä haasteista romanikielen opetuksen kehittämisessä ja laajentamisessa. Valiokunta pitää tärkeänä, että romanikielen tutkimusta Helsingin yliopistossa pyritään edelleen vahvistamaan. Tässä yhteydessä tehtävät muutokset mahdollistavat osaltaan romanikielen yliopistotasaisen opetuksen kehittämisen ja pätevien romanikielen opettajien valmistumisen, mikä on keskeinen edellytys romanikielen säilymiselle ja opetuksen kehittämiselle.

Kielilautakunnat. Valiokunta pitää tarkoituksenmukaisena, että myös vähemmistökielten kielilautakunnat jatkossakin toimivat Kotimaisten kielten keskuksen yhteydessä, koska keskuksen tehtävänä on koordinoida saamen kielten, viittomakielten ja romanikielen huoltoa. Kielilautakuntien ja neuvottelukunnan työn kautta keskuksella on mahdollisuus tämän tehtävän toteuttamiseen valtakunnallisena asiantuntijaviranomaisena.

Valiokunta toteaa, että kielilautakuntien työ on merkittävää myös lukion päättökokeen eli ylioppilastutkinnossa vaadittavan kielitaidon kannalta. Tämä koskee erityisesti suomen, ruotsin ja saamen kielten kehittämistä ja ohjausta, joilla on voimakas vaikutus kouluopetukseen.

Muuta. Valiokunnan huomiota on kiinnitetty siihen, että lakiehdotuksessa keskuksen tehtäväksi ei ole mainittu kieliaineistojen ja -arkistojen ylläpitämistä ja kehittämistä. Valiokunta

viittaa hallituksen esityksen perusteluihin, joiden mukaan keskuksen tehtävien hoitaminen edellyttää kieliaineistojen ja -arkistojen ylläpitämistä ja kehittämistä. Se ei ole itsessään tehtävä vaan edellytys tehtävien hoitamiselle. Valiokunta myös huomauttaa, että valtion omaisuuden hoitoa koskevat säännökset asettavat velvollisuuden myös tämänkaltaisen omaisuuden ja siten aineistojen säilyttämiseen.

Yksityiskohtaiset perustelut

3 §. Voimassa olevan lain (48/1976) 1 §:n mukaan keskuksen tehtävänä on ollut ainoastaan suomalaisen viittomakielen huolto. Tämän lakiehdotuksen 3 §:n 2 momentissa ehdotetaan säännökseen yksikkömuotoa viittomakielen huollosta. Suomenruotsalaisen viittomakielen huoltoa on tehty viittomakielen lautakunnassa ja tätä on tarkoitus edelleen jatkaa. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa, että pykälässä yksikkömuodossa oleva sana viittomakieli muutetaan monikkomuotoon.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella sivistysvaliokunta ehdottaa,

että lakiehdotus hyväksytään muutoin hallituksen esityksen mukaisena paitsi 3 § muutettuna (Valiokunnan muutos-ehdotukset) ja

että hyväksytään kaksi lausumaa (Valiokunnan lausumaehdotukset).

3 §

Tehtävät

(1 mom. kuten HE)

Keskuksen tehtävänä on lisäksi koordinoida saamen kielten, *viittomakielten* ja romanikielen *kielenhuoltoa*.

Valiokunnan lausumaehdotukset

1. *Eduskunta edellyttää, että hallitus huolehtii kulttuurisen identiteetin perustana olevien suomen ja ruotsin kielten tutkimuksen ja kielenhuollon riittävästä resursoinnista niin, että kansalliskieltemme elinvoimaisuus varmistetaan.*
2. *Eduskunta edellyttää, että hallitus seuraa lainmuutoksen vaikutuksia saamen kielten, romanikielen ja viittomakielten tutkimukseen ja kielenhuoltoon ja tarvittaessa ryhtyy näiden vähemmistökielten säilymistä turvaaviin toimenpiteisiin. Viittomakielen osalta tulee muiden kielipoliittisten toimenpiteiden ja mahdollisen viittomakielilain valmistelun yhteydessä erityisesti tarkastella, ovatko tämän lainsäädännön yhteydessä toteutetut järjestelyt tarkoituksenmukaisia, ja tarvittaessa ryhtyä toimenpiteisiin, joilla viittomakielten asema ja kehittäminen voidaan turvata.*

Helsingissä 2 päivänä joulukuuta 2011

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Raija Vahasalo /kok	Mika Niikko /ps
vpj.	Inkeri Kerola /kesk	Mikaela Nylander /r
jäs.	Ritva Elomaa /ps	Tuula Peltonen /sd
	Eeva-Johanna Eloranta /sd	Tuomo Puumala /kesk
	Satu Haapanen /vihr (osittain)	Simo Rundgren /kesk
	Pauli Kiuru /kok	Pauliina Viitamies /sd
	Kimmo Kivelä /ps	vjäs. Sari Palm /kd.
	Sanna Lauslahti /kok	

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marjo Hakkila.